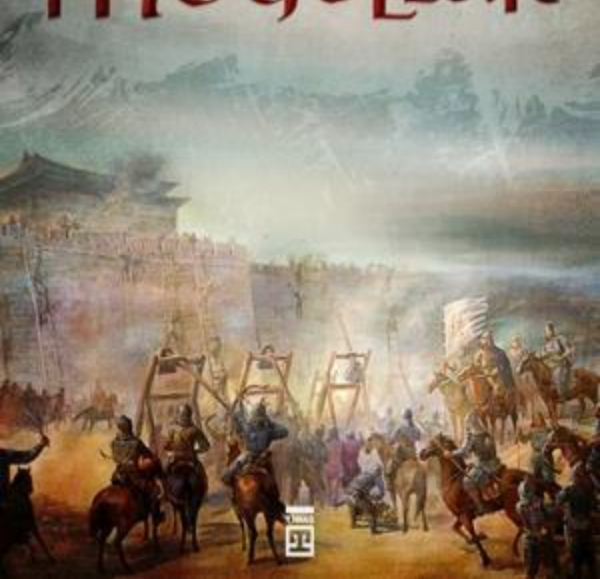

MUSTAFA ALİCAN

tarihin kara yazısı

MOĞOLLAR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	13
GİRİŞ	17
I. BÖLÜM	
CENGİZ HAN'IN YASASI	23
Moğollar Kimdi?	25
Timuçin Avucunda Bir Topak Kanla Doğmuştu	28
Moğollar: Savaşçı Bir Ulusun Doğuşu.....	32
Kaderi Timuçin'e Hanlığı Uygun Gördü	38
“Cengiz Han Yasası Şeriata Uygundu”	41
II. BÖLÜM	
MOĞOLLARIN YÜKSELİŞİ.....	45
Moğol Yangınının İlk Kıvılcımları.....	48
Dehşetin Ayak Sesleri	52
Harezşah Kendisine “Oğlum” Denilmesinden Hoşlanmamıştı	56
Moğol Tacirlerinin Tamamı Kılıçtan Geçirildi.....	59
III. BÖLÜM	
MOĞOL FIRTINASI.....	63
“Bu Ev Hükümdarınıza mı Aittir?”	66
Semerkand'da On Binlerce İnsan Katledildi	69
Moğolların Nefesi Sultan'ın Ensesindeydi	71

İran ve Kafkasya'nın Altı Üstüne Getirildi	75
Hazine İçin Sultan Sancar'ın Kabri Açıldı.....	77
Harezm Tamamen Viraneye Dönmüştü.....	80

IV. BÖLÜM

ANADOLU KAPILARINDA	85
Cengiz Han'ın Ölümü Moğolları Durdurmadı	89
Moğol Süvarileri Viyana Önlerine Kadar Gittiler	92
Selçuklu Serhadleri Tarumar Edildi	96

V. BÖLÜM

KÖSEDAĞ BOZGUNU	103
Selçuklular Moğollara Karşı Önlem Almışlar Mıydı? ..	106
Erzurum'da Taş Üstünde Taş Bırakmadılar	111
Sarhoş Sultan Daha Düşmanı Görmeden Kaçmıştı	114

VI. BÖLÜM

BAĞDAT'IN DÜŞÜŞÜ	119
Hülâgü ve "Kartal Yuvası"nın İşgali	123
Moğollar Sünnî Hilafeti Yıktilar	128
Son Bağdat Halifesinin Trajik Sonu	132

VII. BÖLÜM

ANADOLU'NUN İŞGALİ.....	137
Anadolu Âdeta Bir Moğol Vilayeti Haline Gelmişti.....	140
Memlûkler Neden Anadolu'da Kalmadılar?	143
Selçuklu Siyaseti Fiilen Çökmüş Durumdaydı	147
Moğollar Anadolu'daki İktidarlarını Yitirmeye Başladılar	150

VIII. BÖLÜM

SONRASI.....	153
<i>Mehdî-yi Âhir-Zaman</i> Anadolu'da Yeni Bir Devlet Kurmak İstiyordu.....	156
Moğollar Anadolu'da Siyasî Bir Güç Olmaktan Çıktılar.....	158
Deşt-i Kıpçak'ın Türk-Moğol Fatihleri.....	160
Çağatay'ın Evlatları.....	164
Moğol Soylu Bir Çin Hanedanı.....	168

IX. BÖLÜM

MOĞOL İSTİLASINA DAİR.....	173
İslam Medeniyetinin Çöküş Nedeni Moğol İstilasını Mıydı?.....	175
Doğu'da Siyaset Bütünüyle Formatlandı.....	180
İstila Âdeti Yeni Bir Kavimler Göçüne Neden Olmuştu.....	183
Küresel Bir Ekonominin Temelleri Atıldı.....	189
<i>Pax Mongolica</i> ve Moğol Çağının Dinsel Manzarası.....	194
Moğol İstilasını Entelektüel Alana Nasıl Yansıtmıştı?.....	202

X. BÖLÜM

MOĞOLLAR HAKKINDA MERAK EDİLENLER.....	207
Cengiz Han Türk Müydü?.....	209
Moğollara Tatar Denmesinin Nedeni Neydi?.....	212
Moğollarla Türkler Arasında Nasıl Bir İlişki Vardı?.....	213
Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Moğol Casusu Mıydı?.....	215
SONUÇ.....	221
SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA.....	227
İNDEKS.....	247

I. BÖLÜM
CENGİZ HAN'IN YASASI

CENGİZ HAN'IN YASASI

*Bunlar çok tuhaf insanlardı.
Görünüřleri çok korkunç ve âdeta hayvanlara
benziyorlardı. Tatarlar dünyanın dört bir tarafına yayıldılar.
Onların yaptıkları hakkında hiçbir şey söylememek daha doğru olur.
Çünkü insanın dili ile bunları ifade etmek mümkün değildir.
Ermeni müverrihi Piskopos Stepanos*

Moğollar Kimdi?

13. yüzyıl, dünya tarihinde silinmez izler bırakan bir kavmin, asırlarca kin, öfke, nefret ve korkuyla anılacak olan Moğolların şaşırtıcı, aynı zamanda da ürkütücü yükselişine tanıklık etti. Türkçe ve Korece gibi dillerle birlikte Altay dil ailesi içinde yer alan Moğolca'yı konuşan ve Batılı seyyah Wilhelm Rubruck böyle adlandırılmaktan hoşlanmadıklarına işaret etse de kaynaklarda kendilerinden "Tatar" adıyla söz edilen Moğollar, coğrafi bir isim olarak Cengiz Han'dan sonra ortaya çıktığı bilinen Moğolistan'ın kuzeydoğusundaki Onon ve Kerulen Nehirleri arasındaki bölgede yaşıyorlardı. Başlarının üst kısmını traş edip saçlarını iki örgü halinde omuzlarına salan bu insanlar göçebeydiler. Korunaklı kaleleri, medeniyete beşiklik eden şehirleri ya da köyleri yoktu. En zenginleri bile evler ve saraylar inşa etmiyorlardı. Bütün yaşamları, suyu temiz ve otağı taze yerleri bulup oralara göçmekle geçiyordu. Sürekli hareket halindeydiler. Öküz, at ve develerin çektiği arabalarıyla bütün varlıklarını yanlarında taşır, su kıyılarında ve pınar başlarında konaklar, yazın serin yaylalarda, kışın ise rüzgâr

almayan dağ eteklerinde ikamet ederlerdi. Belirli bir rotaları ya da durakları yoktu. Uygun buldukları yerde konaklayıp duvarları ve tavanı keçe ile örtülü çadırlarını kurar, tepesindeki küçük ahşap pencereden içeri giren ışıkla aydınlanan çadırlarının kendilerine sağladığı konfor ve rahatlıkla yetinirlerdi.

At yetiştiriciliği hususunda dillere destan yetenekleri olan ve askerlerinin tamamı atlı birliklerden oluşan Moğollar için atın önemi büyüktü. At sırtında büyürlerdi. Henüz iki ya da üç yaşından itibaren bütün Moğollar at binmeye başlar, kadınlar da dâhil olmak üzere herkes biniciliği öğrenirdi. Henüz tay iken binmeye alıştırdıkları atları uçsuz bozkırlarda dolaşan at sürülerinin içerisine bırakır, üç yıl boyunca özgürce dolaşmalarına müsaade ettikten sonra onları yeniden yakalar, daha sonra da hayvana sanki aile bireylerinden biriymiş gibi muamele ederlerdi. Titiz bir eğitimden geçirilen atlar, döneme ışık tutan çağdaş kaynaklarda yer alan bilgilere bakılırsa, sahipleri tarafından bir yere bağlanmazlardı. Bırakıldıkları yerde herhangi bir huzursuzluk çıkarmadan bekleyen, sahipleri tarafından gündüz beslenmeyip özellikle gece otlamaya çıkarılan bu Moğol atlarının çifte atma ve ısırma gibi kötü huyları yoktu. Her zaman sâkin ve emre âmâdeydiler.

Hayatları bir anlamda yazları sıcak ve kurak, kışları karlı ve soğuk olan yurtlarının çetin iklimi ile mücadele etmekle geçen Moğollar, mensubu oldukları bozkır kültürünü temsil eden diğer topluluklar gibi ağırlıklı olarak hayvancılıkla uğraşırlardı. Öküz, at, koyun ve deve hayvancılığı yapar, bütün ihtiyaçlarını da bu etkinlikten elde ettikleriyle karşılarlardı. Çin kaynaklarından ticareti bilmediklerini öğrendiğimiz, seyyah ve misyoner Plano Carpini tarafından "ısrabildikleri her şeyi yedikleri" not edilen Moğolların başlıca yiyeceği, Çinlilerle olan temasları arttıkça pirinç yemeye başladıkları bilinse de, temel anlamda et idi. Tavşan, geyik, yaban domuzu, boyun kemiği ile kaşık yapılan dağ sincabı, *yuan yong* sincabı, ceylan, yaban atı ve nehirlerde yaşayan balıklar gibi çeşitli av hayvanlarının da eşlik ettiği göçebe sofralarını genellikle koyun ve sığır eti şenlendirir, büyük bir toy ya da ziyafet olmadıkça at

yenmezdi. Az da olsa haşlama yapılmakla birlikte, et çoğunlukla kavrulularak yenir, yemeğin yanında içecek olarak kısırak sütü (kıımız) tercih edilirdi. Herhangi bir sebze ya da bakliyatın eşlik etmediği yemeklerine tuzdan başka bir şey katmazlardı. Carpini, Rubruck, Saint Quentin ve Marco Polo gibi seyyahların özellikle dikkat çektikleri gibi masa, çatal ya da bıçak gibi şeyler kullanmayan Moğollar, kişisel temizliklerine de dikkat etmezlerdi. Balık ve etleri ellerini yıkamadan yer, ellerine bulaşan yağları, yıpranıp da giyilmez hale gelene kadar yıkamadıkları elbiselerine sürerek temizlerlerdi. Sarhoş olmayı övünç kaynağı olarak görür, içki içtikleri yerde kusar ve sonra yine içmeye devam ederlerdi. Aslında Cengiz Han Yasası tarafından herhangi bir şeyin “pis olarak” nitelendirilmesinin suç kabul edilip yasaklanmış olmasına bakılırsa, Moğolların “pis” ya da “temiz” kavramları ile ilgili kendilerine özgü bir bakış açıları bulunuyordu.

Sho Hung, Peng Da Ya ve Xiu Ting gibi Çinli müelliflere göre bir işe başlarken Tanrı'nın adını anmayı âdet edinen Moğolların, organize bir yapısı bulunmayan ve Şamanizm ile Paganizm arasında gidip gelen dinî inançları, özellikle semavî olarak nitelendirilen dinler tarafından “bâtıl” şeklinde görülen inanma biçimlerini barındırıyordu. Yeryüzü ve gökyüzüne büyük saygı duyan Moğollar, fal bakmaya ve kehanette bulunmaya çok önem veriyorlardı. Koyunun kürek kemiğini ateşte yakarak ya da kurban ettikleri hayvanların bağırsaklarını inceleyerek gelecek ile ilgili kehanetlerde bulunurlardı. Carpini'ye bakılırsa, *Tabakât* müellifi Sübkî'nin “güneşe tapan bir kâfir” olduğunu belirttiği Cengiz Han'ın suretini yapıp ona ibadet de ederlerdi. Gökürültüsü ve şimşekten ölesiye korkar, yıldırım çarpması ya da yangın sonucu ölenlerin günahkâr olduğuna inanırlardı. Bu şekilde hayatını kaybedenlerin eşyalarına dokunmaz, günahkâr olan bu talihsizlerin cesetlerini ateşle arındırırlardı. İki ateş arasından geçirilerek yapılan bu arındırma işlemi yalnızca ölümler için değildi. Aynı zamanda, örneğin, hükümdara gönderilen hediyeleri ve bu hediyeleri getiren elçileri iki ateş arasından geçirir, böylece hem elçileri hem de yanlarında bulunan

şeyleri zararsız hale getirirlerdi. Yeni ayı gördükleri zaman ona ibadeti anımsatan bir saygı gösterir; güneş, ateş, ay, su ve toprağa kutsallık atfederlerdi. Cennet, cehennem ya da ebedî hayata dair çok belirgin inanışları yoktu. Öldükten sonra da tıpkı dünyada olduğu gibi bir hayat yaşayacaklarına inanıyorlardı.

“Moğol” ismi esasen yazılı Çin kaynaklarında 7. yüzyıla kadar uzanan bir geçmişe sahipti. Moğollar uzun zamandan beri Moğolistan’ın kuzeydoğusundaki yurtlarında yaşamakla birlikte, varlıkları, Çin’in etkisi ve baskısı altında yüzlerce yıl boyunca küçük ve etkisiz bir topluluk olarak kalmanın ötesine geçememişti. Fakat bu sefer durum farklıydı ve tarih meleşti bütün dişlerini de göstererek yüzlerine gülmüştü. 13. yüzyıla gelinceye kadar asırlar boyunca dağınık topluluklar halinde yaşayan Moğollar, tarihlerinde ilk kez güçlü bir lider tarafından bir araya getirilmiş ve tek bayrak altında toplanmışlardı. Üstelik kavmini bir araya getirerek onları birleştiren bu büyük lider, daha sonra Cengiz Han namı ile bilinecek olan Timuçin, o zamana kadar atalarının aklından bile geçirmedığı büyüklükte tutkulara sahipti. Bilinen dünyanın büyük kısmına boyun eğdirecek, kendi zamanına kadar tarihin pek de önemli olmayan konu ve konukları arasında olan Moğolları tarihin en etkili milletlerinden biri haline getirecekti. Peki, kimdi bu adam? Medeniyetten uzak, bir yanıyla ilkel ve göçebe bir kavmi, köklü medeniyetleri dize getiren devasa bir kudrete dönüştürmeyi nasıl başarmıştı?

Timuçin Avucunda Bir Topak Kanla Doğmuştu

1162 yılının (bir başka rivayete göre 1155) Ocak ayında, bugün Doğu Sibiryadan geçen Onon Nehri’nin sağ kıyısında uzanan bozkırı kavuran kar soğuşunun ara ara duyulan köpek havlamaları ile bölünen derin bir sessizliğe gömdüğü obalardan birinde bir erkek çocuk dünyaya geldi. Moğolların Kıyat kabilesine bağlı Borçigin ailesinin reisi Yesügey Bahadır’ın oğlu olan bu çocuk, *Moğolların Gizli Tarihi*’nde belirtildiğine göre, avucunun içinde bir parça kan pıhtısı ile dünyaya gelmişti. Rivayetlere bakılırsa, kâhinler

bunu “Tanrı’nın bir işareti” olarak görmüş ve çocuğun gelecekte dünyaya hâkim olacağı kehanetinde bulunmuşlardı. Aşık kemiği büyüklüğünde ve simsiyah bir rengi olan bu kan pıhtısını gören genç annesi Höelün ne düşünmüştü bilinmez, ama sonraki yıllarda bu çocuğun yaptıklarına bakanlar, o kan pıhtısının aslında onun dökeceği kanlara işaret etmekte olduğuna ikna olmakta güçlük çekmeyeceklerdi. Anne tarafından Türk olduğu da rivayet edilen Yesügey, bir seferinde göç esnasında unutarak geride bırakmasına bakılırsa çok değer vermediği oğluna, Tatarlarla yapılan bitmez tükenmez savaşlardan birinde esir alıp öldürdüğü bir düşmanın, Timuçin’in adını verdi.

Hayatının ilk dönemleri hakkında fazla bilgiye sahip olmadığımız Timuçin ile ilgili ilk tarihî verilere, Moğol geleneklerine göre daha çocuk denilebilecek bir yaşta gerçekleştirilen eş seçimi münasebetiyle erişebiliyoruz. Buna göre, Timuçin henüz sekiz ya da dokuz yaşlarında iken babası ile birlikte ileride hayatını birleştireceği eşini seçmek üzere bir yolculuğa çıkmıştı. Baba ile oğulun çıktığı bu yolculuğun amacı, annesi Höelün’ün kabilesini bularak bu kabileye mensup bir kızı eş olarak seçmektir. Uzun yolculukları sırasında kendilerine eşlik eden ve Börte isimli bir kızı olan Ongirat kabilesinden Dayseçen ile yakınlaşan Yesügey, iki çocuğun birbirlerinden hoşlanmasını da fırsat bilerek oğluna Börte’yi istedi. Taraflar arasında söz kesildikten sonra Moğol âdetlerine göre bir süre müstakbel eşinin ailesine hizmet etmesi gereken oğlu Timuçin’i orada bırakan Yesügey, obasına gitmek üzere geri döndü. Fakat dönüş yolunda karşılaştığı ve tertip etmekte oldukları bir şölene iştirak ettiği, aralarında eskiye dayanan bir husumet bulunan Tatarlarca zehirlenecek, kendisini obasına atmayı başarsa da bu suikastın etkisinden kurtulamayarak hayatını kaybedecekti. Öte yandan olanları öğrenen Timuçin de Börte’yi bırakarak obalarına geri dönecek ve bir yandan babasının ölümü ile iyice zorlaştığı görülen ailesinin hayatına tanıklık ederken, diğer yandan da yaşadıklarından kendisini Cengiz Han haline getirecek olan dersler çıkaracaktı.

Yesügey Bahadır geride iki eşi ve çocuklarını bırakarak öldüğünde, ailesi Onon Nehri civarlarında bulunan Tayciyutlarla birlikte yaşamaktaydı. Fakat onun ölümünün ardından oldukça kalabalık ve topluluğa herhangi bir katkısı olmayan ailesinden kurtulmak isteyen Tayciyutlar, bir gece vakti onları ölüme terk ederek gittiler. Henüz yirmili yaşların ortalarında ise de güçlü bir kadın olduğu anlaşılan Höelün, ailesinin yok olmasına izin vermedi. Küçük çocuklarının karınlarını doyurmak için gece ve gündüz demeden yiyecek arayan, yavrularına çeşitli meyveler, otlar ve ağaç kabukları ya da kökleri getiren Höelün'ün gayretleri karşılıksız kalmadı ve aile, soğuk kış aylarında fare ve köpek gibi hayvanların derilerinden elde edilen ilkel kıyafetler giyerek de olsa varlığını sürdürmeyi başardı. Uygun ağaçlardan uçlarına sivri kemikler yerleştirdiği oklar, dikiş iğnelerinden oltalar yapan ve bu silahlarla avlanmaya çıkan Timuçin, bu zorlu süreçte birçok kimse ile tanışmış ve dostluklar kurmuştu. Bunlardan biri ve onun hayatında en önemli yere sahip olanı, kabileleri arasında uzaktan akrabalık da bulunan Camuka idi.

Onon Nehri civarında yaşayan topluluklardan biri olan Cacirat kabilesinden Camuka ile Timuçin tanıştıklarında henüz onlu yaşlarının başındaydılar. Birlikte ava çıkıyor, oyunlar oynuyor ve geleceğe dair planlar yapıyorlardı. Beraber geçirdikleri süre boyunca çok iyi anlaştılar. Birbirlerine hediyeler vererek kardeşlik andı içtiler ve kan kardeşi oldular. Bu, bir anlamda birlikte bir tercihte bulunarak kurmuş oldukları bir kardeşlikti ve kişinin tercih hakkına sahip olmadığı soya bağlı kardeşlikten daha güçlüydü. Yapmış oldukları bu kardeşlik andına göre, Timuçin ile Camuka birbirlerine hep destek olacak, büyüdükleri zaman da bu kardeşliği yaşatmaya devam edeceklerdi. Bununla birlikte, bir süre sonra bölgeden ayrılan Cacirat kabilesinin sonraki kış mevsiminde kışlamak üzere geri gelmemesi üzerine iki arkadaş arasındaki bağ zorunlu olarak koptu. Fakat Timuçin ile Camuka'nın yolları sonraki yıllarda yine kesişecekti.

Gelecekte kudretli bir savaşçı ve güçlü bir hükümdar olacağıın işaretlerini vermeye başlayan Timuçin, ilk başarısını üvey ağabeyi Begter'i öldürerek elde etti. Babasının ölümü ile ailenin reisi olan ve Timuçin'den yaşça pek büyük olmadığı anlaşılan Begter, Moğolların geleneklerine göre biraz büyüdükten sonra üvey kardeşlerinin annesi Höelün ile evlenecek ve aileyi idare edecekti. Üstelik Höelün de hazırdı buna, kardeşler arasındaki anlaşmazlıklarda Begter'in tarafını tutuyor, Timuçin ile diğer çocuklarına ağabeylerine karşı saygılı olmalarını tembihliyordu. O da kardeşleri üzerinde otorite sahibi olduğunu her fırsatta ortaya koymaya özen gösteriyor, kendi yüksek konumunu onlara hissettirmekten çekinmiyordu. Fakat Timuçin buna katlanabilecek biri değildi. Aynı anadan doğma kardeşi Kasar ile birlikte bir plan kurdu ve iki kardeş, üvey ağabeylerini oklayarak öldürdüler. Anneleri Höelün'ün çok şiddetli tepki göstererek kendilerini azarlamasına ve hakaretler etmesine neden olan bu cinayet, Timuçin'in ailenin reisliğini elde etmesini temin etmekle birlikte onun başına yeni dertler açtı. Kendilerini Onon Nehri havzasının seçkinleri olarak gören Tayciyutlar, ağabeyini katletme pervasızlığı ile ayyuka çıkan başına buyruk davranışlarıyla gelecekte kendileri açısından tehdit olacağını şimdiden belli eden Timuçin'i cezalandırmaya karar verdiler. Kaçmayı başaramayan Timuçin yakalandı ve tahta bir boyunduruğa (bukağı) bağlanarak gözetim altına alındı. Boynuna geçirilen ve iki tarafında ellerinin geçirildiği delikler olan boyunduruktan dolayı Timuçin hareket edemiyor, yardım almadan yemek dahi yiyemiyordu. Tayciyutların kendisini gözaltında muhafaza etme görevini verdikleri ailenin şefkatli davranışları ile daha katlanılabilir hale geldiği anlaşılan bu esaretin ne kadar sürdüğünü bilmiyoruz. Fakat Timuçin tarihî bir aktör olarak bir kez daha sahneye çıktığında takvimler 1178 yılını gösteriyordu ve henüz onlu yaşlarının ortalarındaydı.

Tayciyutların esaretinden kurtulduktan sonra ailesinin yanına dönen Timuçin'in ilk işi, uzun yıllardan beri kendisinden haber alamadığı eşi Börte'yi aramaya çıkmak oldu. Üvey kardeşi Belgütey ile birlikte gittiği Dayseçen'in obasında onu kendisini beklerken

buldu. Evlilik yaşı geçmeye başlasa da Börte inatla onu beklemeyi sürdürmüş, gelmesini beklemişti. Sevgili eşi Börte'yi de alarak geri dönen Timuçin'in, Moğol âdetlerine göre evlendiği zaman babasına bir kürk hediye etmesi gerekiyordu. Fakat babası öleli uzun yıllar olmuştu. Bu durumu fırsat olarak değerlendiren Timuçin, babası ile eskiye dayanan bir dostluğu olan Türk kökenli Hristiyan Kereyit kabilesinin güçlü lideri Tuğrul Han'ın yanına giderek kürkü ona takdim etti. Bu hareketiyle bir anlamda ondan babası olmasını talep ediyor, böylece bir yandan çok sayıda Moğol kabilesini bir araya getiren ve hatırı sayılır büyüklükte bir kuvvete hükmeden Kereyitlerin korumasını temin etmeyi, diğer yandan ailesini güvence altına alarak düşmanlarının saldırıları karşısında onları koruyabilmeyi umuyordu. Kardeşleri Kasar ve Belgütey'i alıp yanına gittiği Tuğrul Han tarafından coşkuyla karşılanan Timuçin, kendisini oğlu olarak kabul eden bu hükümdarın teklif ettiği komutanlık önerisini kabul etmeyerek obasına dönse de, Han'a tâbi olarak ne kadar isabetli bir karar aldığı bir süre sonra anlaşıldı. Bir süre sonra kendileriyle karşı karşıya geleceği Şamanist Merkitlere karşı mücadelesinde en büyük destekçisi Kereyitler olacaktı.

Moğollar: Savaşçı Bir Ulusun Doğuşu

On sekiz yıl önce yaşananların intikamını almak amacıyla bir şafak vakti Yesügey'in obasını basan Merkit savaşçıları, kendilerine karşı koyabilecek güce sahip olmadığı için kaçıp günümüzde Kentey Dağı denilen Burhan Haldun Dağı'na saklanan Timuçin'in ağırlıklarını yağmaladıktan sonra karısı Börte'yi kaçırdılar. Yaklaşık iki bin üç yüz elli metre yüksekliğe sahip olup Moğollar tarafından kutsal kabul edilen bu heybetli dağda üç gün dua edip bir çıkış yolu arayan ve ne yapacağına karar vermeye çalışan Timuçin, sonunda manevî babası Tuğrul Han'a başvurmaya karar verdi. Hem ailesini kurtarabilmesi hem de intikamını alabilmesi için kendisine yardım edebilecek tek kişi oydu. Nitekim ne kadar doğru bir karar verdiği Tuğrul Han'ın yanına gittiği zaman anlaşıldı. Merkitlerle kendi kabilesi arasında eski bir kan davası olan Han,

Timuçin'in onlara saldırma teklifini hiç düşünmeden kabul etti ve derhal harekete geçtiler.

Hoş bir rastlantı eseri Tuğrul Han'ın kendisine destek olarak verdiği askerî birliklerin başında bulunan kan kardeşi Camuka ile Timuçin, Selenge Nehri civarlarında bulunan Merkit obasına yürüdüler. Ani bir baskınla hezimete uğrattıkları Merkitler bozgun halinde kaçarken karısı Börte'yi bulan Timuçin'i bir sürpriz bekliyordu. Börte hamileydi. Kaçırıldıktan sonra bir Merkit'e eş olarak verilen Börte'nin 1179 yılında dünyaya getirdiği oğlan çocuğa "aniden ortaya çıkan ve ansızın dünyaya gelen, misafir" gibi anlamlara gelen Cuci adını veren Timuçin, onu diğer çocuklarından hiçbir zaman ayırmayacak, kendi soyundan gelen bir hanedan mensubu gibi yetiştirecekti.

Merkitleri mağlup ederek karısı Börte'yi kurtardıktan sonra kan kardeşi Camuka ile aralarında olan kardeşlik akdini yenileyen Timuçin, kendi küçük obasını Camuka'nın büyük ve güçlü obası ile birleştirmeyi kabul etmişti. Bu durum, o zamana kadar dağlarda yaşayan Timuçin ve ailesi için bozkırlara inerek yeni bir hayat tarzını benimseme anlamına geliyordu. Fakat bu gerekliydi. Küçük bir oba olarak varlıklarını daha ne kadar devam ettirebilirlerdi ki? Her an tehlikeye açık olarak yaşamak, Moğollar gibi konar-göçer hayat tarzını benimseyen bir topluluk için uygun değildi. Güçlü olmalı ve kendilerini koruyabilmeliydiler. Bunun yolu da ancak başka bir oba ile birleşmekten, yeni ve büyük bir obanın üyesi olmaktan geçirdi. Fakat oldukça makul gibi görünen bu seçenek, Timuçin ve ailesi için yeni sorunların ortaya çıkması ile sonuçlandı. Aradan fazla zaman geçmeden kan kardeşi ve dostu Camuka ile anlaşmazlığa düşen Timuçin, ondan ayrılarak kendi yolunu çizmek zorunda kalacaktı.

Timuçin ile Camuka'nın aralarının açılmasının nedeni, taraflar arasında bir süre sonra kaçınılmaz olarak ortaya çıkan iktidar çatışmasıydı. Aslına bakılırsa, Timuçin, kan kardeşi Camuka ile birlikte olmaktan son derece memnun gibi görünüyordu. Birlikte seferlere çıkıyor, av yapıyor ve hâkimiyetleri altındaki Moğol kabilelerini

idare ediyorlardı. Fakat bir sorun vardı: Camuka, Timuçin'e küçük kardeşi gibi davranıyordu ve üvey ağabeyini bile kendisine rakip olarak görüp de öldüren birinin buna uzun süre dayanabilmesi mümkün değildi. Nitekim Camuka da bunun farkındaydı ve bir an önce Timuçin'den kurtulmanın kendisi için daha iyi olacağını düşünmeye başlamıştı. Kan kardeşler arasında devam eden örtülü anlaşmazlık, 1181 yılının bahar aylarındaki göç esnasında su yüzüne çıktı. Ailesi ve kendisiyle hareket edenlerle birlikte bir gece vakti Camuka'nın yanından kaçan on dokuz yaşındaki Timuçin, bu tarihten sonra kendi yolunu çizecek, yanına topladığı ve iradesi etrafında bir araya getirdiği Moğol topluluklarıyla kan kardeşine karşı mücadeleye girecekti. İki eski dost arasındaki bu mücadele uzun soluklu olacak ve yaklaşık yirmi yıl devam edecekti.

Camuka'dan ayrıldıktan sekiz yıl sonra, 1189 yılında Mavi Göl yakınlarındaki bozkır alanda taraftarlarını bir araya toplayan Timuçin, burada düzenlediği kurultayda han unvanını aldı. Henüz yirmi yedi yaşında olan ve han unvanını almakla Camuka'nın etrafında toplanan Moğolları da kendi yanına çekebilmenin hesabını yapan Timuçin, bir yandan da Tuğrul Han'a elçiler göndererek kendisine olan tâbiyetini yinelemişti. Bu şekilde Tuğrul Han'ın da onayını alan Timuçin, ileride inşa edeceği devasa imparatorluğun ilk adımı olan hanlığının temellerini oluşturmaya başladı. Yaklaşık on yıldan beri kendisine sadakatle hizmet etmekte olan iki has adamı Burku ile Celme'yi özel yardımcılığına tayin eden ve kardeşi Kasar'ı obanın ikamet ettiği kampın korunması, üvey kardeşi Belgütey'i de oba hayvanlarının muhafaza edilmesi gibi görevlere getiren Timuçin, bir de özel muhafız birliği oluşturdu. Yüz elli usta savaşçıdan meydana gelen bu birlik gece ve gündüz obanın korunmasından sorumlu olacaktı.

Timuçin'in giderek daha güçlü ve sistematik bir yapıya bürünmeye başladığı anlaşılan hanlığı karşısında Camuka'nın sessiz kalması düşünülemezdi. Nitekim Timuçin'in kendisini han seçtirmesinin üzerinden bir yıl bile geçmeden eski dostunu savaşmaya çağırdı. Görünen neden, bir sığır hırsızlığı esnasında Timuçin

yanlılarından birinin Camuka'nın akrabalarından birini öldürmüş olmasıydı. Aslına bakılırsa oldukça sık rastlanan bir şeydi bu ve iki kabilenin karşı karşıya gelmesini gerektirecek kadar önemli değildi. Fakat Camuka'nın derdi katledilen akrabasının kanının peşine düşmekten ziyade, gün geçtikte daha güçlü hale geldiği açık bir biçimde görülen Timuçin'i saf dışı bırakmaktı. Küçük bir aşiret reisi olarak kendi hükmünü tanıdığı günlerin üzerinden daha on yıl bile geçmemişti. Fakat o şimdi han unvanını almış ve kendisini Moğolların büyük liderlerinden biri olarak görmeye başlamıştı. Eğer durdurulmazsa, başta kendisi olmak üzere bütün Moğol liderlerini hükmü altına alması ve bütün Moğolların hanı olması işten bile değildi. Bundan dolayı derhal harekete geçti. Camuka, Timuçin ile karşı karşıya geldiği ilk savaşta onu ağır bir yenilgiye uğratsa da, bu zaferi iyi kullanamadı. Savaşın ardından esir aldığı liderlerden birinin başını kesip atının kuyruğuna bağlaması ya da yetmiş erkek esiri büyük kazanlar içinde canlı canlı kaynatması gibi zalimâne davranışları, onun Moğollar içerisindeki itibarını zayıflatacak, insanların kendisinden uzaklaşmasına neden olacaktı.

Yapılan savaşta galip gelemese de eski dostu Camuka'nın itibar kaybına paralel olarak Moğollar arasında merkezî bir figür haline gelen Timuçin, 1195 yılında Moğol toplulukları arasındaki gücünü daha da tahkîm eden bir fırsatı kullanma konusunda son derece başarılı oldu. Gobi Çölü'nün güneyinde bulunan ve Tatarlara karşı Tuğrul Han ile ittifak eden Curcetler ile birlikte Tatarlara karşı savaştı ve o günlerde hayalini bile kuramayacağı ganimetler elde etti. Kuşkusuz elde ettiği servetin de etkisiyle taraftarlarının sayısı hızla artan Timuçin, bir yandan savaş yoluyla bir yandan da giderek daha etkili hale gelmeye başlayan karizmasıyla daha fazla insanın ilgisini çekmeye başlamıştı. O, ilk başlarda kendisine tâbi olmakla birlikte daha sonra otoritesini sorgulama yoluna giden Curkinleri 1197 yılında kesin olarak kontrol altına aldıktan sonra, Moğolistan'da doğarak dünyanın doğu kısmının tamamını etkisi altına alacak olan büyük Moğol ulusunun da temellerini attı. Curkinleri mağlup ettiği savaştan sonra onları yağmalamak yerine bir kurultay toplayan ve

mağlup kabilenin liderlerini yargılayarak idam ettiren Timuçin, kabile mensuplarını kendi kabile mensuplarının arasında dağıtarak daha önce benzeri görülmemiş bir sosyalleşme projesinin de ilk taşını koydu. Timuçin'in böylece kurma yolunda ilk adımları attığı Moğol ulusu, birbirlerine eklenilen ve giderek daha büyük ve güçlü bir büyük kabileye dönüşen, bununla da kalmayarak liderlerinin kendilerine çizdiği yolu arşınlayıp aynı potada eriyen Moğol kabilelerinden meydana gelecekti.

Timuçin, Curkinleri mağlup ettikten sonra artık iyice kalabalıklaşmış olduğu görülen kabilesini Kerulen ve Tsenker Nehirlerinin birleştiği yerin yakınındaki Avarga'ya getirmiş ve bu bölgeye yerleşmişti. Kutsal Burhan Haldun Dağı'nın bulunduğu, Timuçin'in hayatı boyunca ulusunu idare edeceği merkez olan bu bölge, Moğolların yaşamlarını kolayca sürdürebilmeleri açısından uygun bir yerdi. Timuçin, bolluk ve bereket içerisinde yaşadıkları bölgede yaklaşık dört yıl boyunca kabile üyelerinin sayılarını artırmış, etki alanını genişletmiş ve bozkırdaki kabileler üzerindeki otoritesini güçlendirmişti. Fakat eski dostu ve düşmanı Camuka, onun gün geçtikçe artmakta olan kuvvetini hazmedemiyordu. 1201 yılında Timuçin'in yükselişini pek de hoş karşılamadıkları görülen soylu ailelerin de desteğiyle bir kurultay toplayarak yeni bir siyasî perspektif benimsedi. Toplanan kurultayda "hanlar hanı" anlamına gelen "Gur-han" unvanını alan Camuka, bu şekilde bütün Moğol kabilelerinin liderliğini ele geçirmek amacıyla hem Tuğrul Han'a hem de Timuçin'e meydan okumuş oluyordu.

Tayciyutlar gibi birçok soylu kabilenin desteğini de almış olan Camuka, Tuğrul Han tarafından görevlendirilen askerî birliklerin de katılımıyla sayıca kendi ordusundan fazla olan Timuçin'in askerleriyle karşı karşıya geldiğinde, düşmanını mağlup edeceğinden hiç kuşku duymuyordu. Hatta günlerce devam eden savaşlar esnasında Timuçin boynuna isabet eden bir ok ile yaralanmış ve yanında bulunanlar büyük bir korkuya kapılmışlardı. Fakat yarası çok derin ve tehlikeli değildi. Nitekim kısa süre içerisinde toparlandı ve düşmanlarını darmadağın etti. Bu sırada Tuğrul Han'ın

birlikleri tarafından sıkıştırılan Camuka kaçmayı başarmış olsa da, bu savaşın sonucunda Timuçin konumunu daha da güçlendirmiş, bu şekilde bir anlamda hem kan kardeşi hem de can düşmanı olan rakibi karşısındaki üstünlüğünü tescillemişti. Bu büyük zaferinin ardından halen kendisine tâbi olduğu Tuğrul Han'ın emriyle Tatarlar üzerine yürüyen Timuçin, onlara karşı büyük bir zafer elde etti.

Timuçin'in Tatarlar karşısında elde ettiği zafer, yalnızca askerî bir başarı değil, aynı zamanda kurmak istediği büyük ulusun temellendiği ilkelerin de sınandığı bir sınav oldu. Moğollar, kazandıkları zaferin ardından ganimeti yağmalamak için ilk kez acele etmediler. Hanlarının emriyle, bundan böyle savaşlardan elde edilen ganimetler önce tek bir merkezde toplanacak, dağıtım işlemi tek elden yapılacaktı. Yeni koyduğu ganimet paylaşımı ilkelerine uymakta isteksiz olan ve savaş esnasında ganimetleri yağmalayarak efendilerinin emirlerine isyan eden adamlarını en ağır şekilde cezalandıran Timuçin, bu konu ile ilgili başka kurallar da koydu. Her asker, ganimetten aldığı payı savaşta ölen bir askerin dul eşi ve yetimleri ile paylaşacaktı. Bu uygulama, Moğollar içerisinde güçlü bir sosyal denge kurulmasını temin edecek ve orduda bulunan askerler geride bıraktıkları aileleri için kaygılanmadan, öldükleri takdirde yüzüstü kalmayacaklarının bilinciyle daha cesur ve kahramanca savaşacaklardı.

Timuçin'in Moğollar için yeni ve alışılmış olmayan bu uygulamaları kimi taraftarları tarafından hoşnutsuzlukla karşılanıp bunların bazıları tepkilerini Camuka'nın safına geçerek ortaya koymuş olsalar da, onun toplumsal sınıfların oluşumunu engellemeye yönelik bu güçlü tutumu ağırlıklı olarak iyi karşılandı. Daha önce Curkin ve Tayciyut topluluklarına yaptığı şeyi Tatarlara da uygulamak isteyen Timuçin, liderlerini ve savaşacak erkeklerini katlettiği Tatarların kadın ve çocuklarını kendi kabilesine dâhil etti. Bizatihi bir Tatar çocuğu evlatlık alarak öncülük ettiği bu uygulama, Tatarların bölgedeki bozkır toplulukları içerisindekilerin en kalabalıklarından biri olmalarından dolayı Moğolların sayısını daha önce hiç olmadığı kadar artırmıştı. Uzun vadede bu durumun

nimetlerinden istifade edecekleri görülen Moğollar ile Tatarlar arasındaki kaynaşma zamanla o dereceye ulaşacaktı ki, Moğollar gerek İslâm dünyasında gerekse Batı'da yüzyıllar boyunca Tatarlar olarak anılacaklardı.

Kaderi Timuçin'e Hanlığı Uygun Gördü

Timuçin, Tatarların katılımı ile ulusunun sayıca daha önce hiç olmadığı kadar artması üzerine 1203 yılında hükmü altındaki insanları birleştiren bağları daha güçlü kılmak amacıyla yeni sosyal ve askerî düzenlemelere gitti. Geleneksel Türk askerî sisteminin bir parçası olan onluk sistem doğrultusunda ordusunu ve ulusunu yeniden yapılandıran Timuçin, birbirleri ile kardeş sayılan ve içlerinden en yaşlısının doğal lider olarak kabul edildiği on kişilik gruplar (*arban*) oluşturdu. Bunların on tanesinden yüz kişilik bir bölük (*zagan*), on bölükten bin kişilik bir tabur (*mingan*), on taburdan da on bin kişilik bir tümen meydana geliyordu. Bu şekilde sosyal yapı askerî bir hat üzerinden toplumun bütün katmanlarına yayılan bir şekle büründürülüyor ve bu yapı içerisinde herkes kendisine yer buluyordu. Herkesin yetenekleri ölçüsünde dâhil edildiği bu yeni toplumsal şema ile toplum içerisindeki sınıfsal farklılıklara bütünüyle son veriliyor, yeni ve etnik ya da dinî bir temeli olmayan bir ulus inşâ ediliyordu. Timuçin'in *Keçe Duvarlarının İnsanları* adını verdiği ulus, gerek üzerine kurulduğu ilkeler, gerekse sahip olduğu biçimsel özellikler açısından ne bölgede ne de dünyanın başka yerinde o zamana kadar oluşan sosyal yapılara benzemiyordu. Kendine özgü bir birlik anlayışına sahip olan bu ulus yaklaşımı, belli ölçüde modern vatandaşlık kavrayışını andırıyordu.

İnşâ etmiş olduğu yeni ulus anlayışı ile bütün bozkır halklarını tek bir çatı altında bir araya getirme gayreti içerisinde olan Timuçin, bu idealini gerçekleştirebilmek için bozkırın en kudretli hükümdarı olması gerektiğini biliyordu. Fakat yıllardan beri Tuğrul Han'a tâbi idi ve onun kontrolü altındaydı. Bir şekilde Tuğrul Han'ın hâkimiyet sahasını kontrol altına almalı ve Kereyitleri de tıpkı daha önceki başka topluluklar gibi kendi kabilesine dâhil

etmeliydi. Kurduğu yapının ideallerini gerçekleştirmek için yeteri kadar güçlü olduğuna kanaat getirmiş olmalı ki, 1203 yılında Tuğrul Han'a haber gönderip kızını büyük oğlu Cuci ile evlendirmek istediğini bildirdi. Yıllardan beri efendisi olduğu Timuçin'in şaşkıncu cüretkârlığı karşısında öfkelenildiği anlaşılan Tuğrul Han önce onun talebini sert bir dille reddetse de, daha sonra fikir değiştirdi. Eğer Timuçin'i saf dışı bırakmak istiyorsa, onu ortadan kaldırmalıydı. Aksi halde yıllardan beri bozkır halklarını bir araya getirerek büyük ve güçlü bir ulus kurmayı başaran bu adam ile baş edemeyebilirdi. Kendisine tuzak kurduğu Timuçin'e haber göndererek teklifini kabul ettiğini bildirdi ve düğün ile ilgili meselelerin görüşülmesi için onu yanına çağırdı. Öte yandan bu tuzak amacına erişmedi. Yakın adamları ile birlikte Tuğrul Han'ın yanına gitmek üzere harekete geçen Timuçin, yolculuk esnasında kendisine tuzak kurulduğunu öğrendi ve yanındaki az sayıda adamı ile birlikte kaçmayı başardı. Ancak bu kaçış uzun sürmeyecek, Timuçin bir süre sonra ulusunu yeniden toplayarak Tuğrul Han'a öldürücü darbeyi vurmak için geri dönecekti.

Timuçin'in kaçması, hatta onun kabilesine mensup bulunan birçok kimsenin bu kaçış sonrası kendisi ile birlikte hareket etmeye başlaması üzerine kaygılarından sıyrıldığı görülen Kereyit hükümdarı Tuğrul Han, hiç beklemediği bir anda yeni düşmanı ile karşı karşıya geldi. Daha Timuçin'den kurtulmanın sevinciyle düzenlediği şölenler sona ermemişken, bozkırların bu yeni efendisinin baskınına uğradı. Askerlerini yeniden topladıktan sonra sessizce ve hiç hissettirmeden Kereyit obasına yaklaşan Timuçin, üç gün süren şiddetli çatışmalar ardından düşmanı ağır bir mağlubiyete uğratmayı başarmıştı. Tuğrul Han ve oğlu can havliyle çıktıkları kaçış yollarında hayatlarını kaybederken, eski dost Camuka, Timuçin'in henüz kendileri ile hiç karşılaşmadığı bozkır halklarından Hristiyan Naymanların yanına kaçtı. Fakat Timuçin başladığı işi bitirmeye kararlıydı. Bütün bozkır halklarını kontrolü altına alacaktı.

Kereyitlere karşı kazandığı zaferin hemen ardından yeniden harekete geçen Timuçin, 1204 yılında Naymanlar üzerine yürüdü ve Burhan Haldun Dağı'nın batısında karşı karşıya geldiği Nayman hükümdarı Tayang Han'ı ağır bir mağlubiyete uğrattı. Han'ın oğlu Küçlüg Kara Hıtay bölgesindeki Tian-şan Dağları'na kaçarken, Camuka da ormanlık bölgelere giderek izini kaybettirmişti. Fakat Camuka'nın kaçıışı sonsuza kadar devam etmeyecekti. Yaklaşık bir yıl ormanlık arazilerde perişan bir halde dolaşan Camuka, adamları tarafından ihanete uğrayıp Timuçin'e teslim edildi. Kendisine ihanet eden adamlarını idam ettiren eski dostunun yanında yaptığı hataları itiraf eden ve ona yaptıklarından dolayı üzüntülerini dile getiren Camuka, bu hareketine karşılık merhamet talebinde bulunmadı. Hayatına son verilmesini diledi. Tek şartı kanının dökülmemesi ve cesedinin yüksek bir yere defnedilmesiydi. Camuka'nın son dileğini yerine getiren Timuçin, eski dostunu idam ettirdikten sonra onu istediği gibi yüksek bir yere defnettirdi.

Camuka'nın ölümü ile birlikte artık bozkır coğrafyasının tek hâkimi durumuna gelen Timuçin, geniş bir sahanın efendisi olmuştu. Doğu Türkistan'ın bir kısmını da içerisine alan Gobi Çölü'nden Kuzey Kutbu'na uzanan tundralara ve Mançurya'dan Altay Dağları'na kadar yayılan geniş bir coğrafya Timuçin'in kontrolü altındaydı. Şimdi sıra bu geniş sahada yer alan halkları merkezî bir siyasî yapının etrafında bir araya getirme ve onları müşterek bir varoluşa sahip bir ulus haline getirerek büyük Moğol imparatorluğunu kurmaya gelmişti. 1206 yılında Burhan Haldun Dağı yakınlarında, Onon Irmağı kıyısında “dokuz parçalı ak tuğ” dikildi ve o güne kadar bozkır halklarının şahit olmadığı büyüklükte bir kurultay toplayan Timuçin, soy, kabile ve aşiretlerden kaynaklanan unvanları ve kişiler ya da gruplar arasında hiyerarşik ilişki meydana getiren imtiyazları kaldırdı. Kendisi de “haşin, sert tabiatlı, cihan hükümdarı, göklerin oğlu, güçlü, gözüpek ve mükemmel savaşçı” gibi anlamlara geldiğine dair çeşitli değerlendirmeler bulunan Cengiz Han unvanını aldı. *Şecere-i Terâkime* müellifi Ebû'l-Gâzî Bahadır Han'ın kayıtlarına bakılırsa, söz konusu kurultaya

on dokuzu Türk ve yedisi Moğol olmak üzere toplam yirmi altı kabile iştirak etmişti.

Cengiz Han, büyük kurultayın ardından bir rivayete göre yeni devletin merkezini, o sırada aynı zamanda doğum yeri de olan Dölün Boldak'tan, aslında bir şehir olarak daha sonra geliştiğini bildiğimiz Karakurum'a nakletti. En güvendiği adamları Altan, Hucar, Saçıya-Beği ve Darıya'dan oluşan bir danışma meclisi oluşturdu. Sayı olarak yaklaşık bir milyon kişiye ulaştığı tahmin edilen halkına *Yeke (Büyük) Moğol Ulusu* adını verdi ve bu tarihten itibaren altı yıl boyunca çeşitli etnik gruplardan meydana gelen ulusunu tek bir millet haline getirecek faaliyetlere yoğunlaştı. *Cengiz Han Yasaları* olarak bilinen bir dizi kanun ile biçim verdiği, dünya tarihinde daha önce benzeri görülmemiş bir sosyal ve siyasal yapı inşa eden Cengiz Han, kendisi olan bitenin farkında mıydı bilinmez ama bu şekilde yaklaşık bir yüzyıl içerisinde Orta Asya ve Yakındoğu, hatta Doğu Avrupa'nın tarihini bütünüyle değiştirecek olan bir tarihî süreci de başlatmış oluyordu.

“Cengiz Han Yasası Şeriata Uygundu”

Büyük Moğol Ulusu'nu olabildiğince geniş bir paydanın etrafında bir araya getirmeye çalışan Cengiz Han, böyle bir hedefe erişebilmenin az çok bir ortak değerler bütünü meydana getirmekten geçtiğinin farkındaydı. Bu ise geçmişten gelen sorunların ve şartlara göre sürekli tekrarlanarak süregelen biçimde toplumsal yapıyı tahrip eden meselelerin kalıcı çözümünü de içeren ortak sosyal ve hukukî kaideler etrafında bir araya getirilmiş bir topluluk ile olabilirdi. Bu noktadan hareket eden Cengiz Han, hayatının sonraki yirmi yılı boyunca da sürekli olarak geliştirmeye gayret göstereceği kanunlarını ortaya koydu. Rivayetlere bakılırsa, *Cengiz Han Yasası* olarak bilinen bu kanunlar otuz defterden meydana geliyordu. Gregory Ebu'l-Ferec'in Uygurlar, “yasaların çoğunun şeriata uygun” olduğunu savunan Cüveynî'nin ise Uygurların yazıyı öğrettiği kâtipler tarafından kaleme alındığını belirttiği ve

devlet hazinesinde muhafaza edilen Cengiz Han Yasası'nın icra edilmesinden Han'ın oğlu Çağatay sorumluydu.

Orijinal metninin günümüze ulaşmadığı Cengiz Han Yasası, nesilden nesile aktararak geliştirilen ve büyük bir titizlikle uygulanan Moğol töresinin ruhunu taşıyordu. 1206 yılındaki kurultaydan sonra uygulanmaya başlayan söz konusu yasanın içeriğini Makrizî, Reşîdeddîn, Cüveynî, Mirhond, Carpini, Saint Quentin ve Rubruck gibi çağdaş müelliflerin eserlerinde yer alan kısa fragmanlardan elde edebiliyoruz. Adı geçen eserlerden alınan ve otuz altı başlık altında derlenen hukukî hükümlerden oluşan ve 16. yüzyıla kadar kullanılmaya devam edilen Cengiz Han Yasası devlet, aile ve toplum şeklinde listelenebilecek olan üç temel sacayak üzerine kuruluydu ve Makrizî'ye bakılırsa ondan sonra evlatları tarafından âdeta bir din gibi görülmeye başlanmıştı.

Devlet ile ilgili olarak nitelendirilmesi mümkün olan yasalar daha ziyade hükümdarlık ve hükümler hakkı gibi meselelerle ilgiliydi. Buna göre, han her zaman kurultay tarafından seçilmeliydi. Bunun dışında herhangi bir biçimde han belirlenmesi, örneğin, bir hanın ailesine mensup olan bir kimsenin kurultay tarafından seçilmeden hanlık makamına geçmesi büyük bir suçtu. Halk için en sert şekliyle uygulanan bütün yasalar, aynı zamanda başta han olmak üzere diğer idareci ve bürokratlar için de eşit derecede geçerliydi. Kimse yasanın üzerinde değildi. Burada işaret edilebilecek bir husus da Yasa'nın ordu ile ilgili maddeleri idi. Askerî yapının sosyal ve siyasal yapının temelini meydana getirdiği bir çağda oldukça anlaşılabilir olan bu hükümlere göre, örneğin, savaştan kaçmak, komutana itaatsizlik etmek, emirlere karşı gelmek veya askerî sırları düşmanlara vermek gibi suçlara karşı çok ağır cezalar öngörülmişti.

Yasaların önemli bir kısmı doğrudan ya da dolaylı olarak toplumsal yapının en temel bileşeni olan ailenin korunması ile ilgiliydi. Bu bağlamda öncelikle Moğollar arasında eski zamanlardan beri kan davalarına ve anlaşmazlıklara neden olan kadın kaçırmayı yasaklayan Cengiz Han, kadın satmak ve çocuk kaçırmak gibi

suçların da en ağır şekilde cezalandırılması gerektiğini vazetmişti. Yine kuşkusuz bütün cinsel suçların yanında zina etmek de yasaktı ve ister nikâhlı eşten isterse cariyeden doğsun bütün çocuklar meşru olup eşit haklara sahipti. Cinsellikle ilişkili suçlar genelde ölümlü cezalandırılıyordu. Bununla birlikte hukukî anlamda bir tür uzlaşma mekanizması da oluşturulabiliyordu. Örneğin, kesin bir biçimde öldürülme ile cezalandırılan tecavüz gibi suçlarda taraflar arasında anlaşma sağlandığı takdirde suçlular ölümden kurtulabiliyorlardı. Kuşkusuz ağır bir diyet karşılığında gerçekleşmesi mümkün olan bu tür kurtuluşlar, hukukun bireysel müdahaleye açık ve özellikle mağdurların yaklaşımları çerçevesinde yeniden ele alınabilen bir yapısının bulunduğu şeklinde de değerlendirilebilir.

Cengiz Han Yasası'nın toplum düzenini tesis etmeye dönük tarafı oldukça güçlüydü. Aslına bakılırsa, Büyük Moğol Ulusu'nun en azından siyasî anlamda kaynaşmış bir kitleye dönüştürülmesindeki en büyük pay da yasaların bu özelliğine bağlıydı. Grup sorumluluğunu ön plana çıkaran ve bireyler tarafından işlenen suçlardan onların mensup oldukları topluluğu sorumlu tutan yasalar, toplumsal grupları bir tür otokontrol mekanizması haline getiriyordu. Bu şekilde suç işleme oranlarının düşmesi ve toplumsal barışın sağlanması sürecinde toplum dinamizmi de etkin olarak kullanılıyordu. Aynı zamanda sorumluluğun dağıtılması anlamına da gelen bu uygulama, yansımaları, örneğin, idam cezasının bir kişi tarafından değil de bütün aileleri temsil eden üyelerin yer aldığı bir kurultay tarafından verilmesi gerektiği şeklindeki yasada da buluyordu. Buna ek olarak toplumsal düzenin sağlanmasını temine yönelik olan ahlakî yasalarda belirlenen cezalar da son derece ağırdı. Avlanma ile ilgili kısıtlamalar ve bu kısıtlamalara uyulmaması ya da örneğin, cinayet, hırsızlık, soygun ve büyüçülük gibi sonuçları bakımından toplumsal karşılığı olan ahlakî cürümlerin işlenmesi durumunda genellikle ölüm cezası uygulanıyordu. Cengiz Han Yasası, ayrıca toplumsal gruplar arasındaki farklılıkların güvence altına alınması gibi bir özelliğe de sahipti. Herkese tanınan mutlak dinî özgürlük, dinî liderlerden ve kurumlardan vergi alınmaması